

TM	Г. XX	Бр. 3-4	Стр. 355 - 367	Ниш	јул - децембар	1997.
----	-------	---------	----------------	-----	----------------	-------

UDK 316.323.73"713"

Pregledni rad

Pri mreno: 18.11.1997.

Зоран Крстић

Факултет политичких наука

Београд

DESNI CA I LEVI CA U POSTKOMUNI STI ^KI M ZEMQAMA

Rezi me

Postkomunisti -ku demokraciju odl i kuje nedovoqno diversi f i ci - ran i i deol o{ ki neetabl i ran partijski sistem. Pri sutnost razli -i ti h i deol o{ ki h ori jentacija, -esto arti f i cijel ni h i kontradi ktorni h al i nu` ni h partijski h amal gama, ukazuje na soci jal nu nei zdi ferenci ranost postkomunisti -ki h dru{ tava i f l u i dnost, odnosno partijsku nekonzi s- tentnost bi ra- kog tela. Postkomunisti -ka i deol o{ ka l epeza obuhvata brojne vari jante i l i modal i tete kako leve tako i desne pol i ti -ke opci je. I zvesna i deaol o{ ka konfuzi ja, dobri m del om sti mul i sana od sami h partijski h el i ta i l i oligarhi ja, proi zводи nestabi lan i nefunkci onal an pol i ti -ki sistem (to uslovqava i latentnu, al i zabri wavaju}u kri zu poretka i dr` ave. Ja-awe. pol i ti -kog centra slabi }e leve i desne ek- streme, odnosno deradi kal i zovati pol i ti ku i bi ra-ko tel o, a s druge strane, stvarawe neke centri sti -ke al i janse vodi }e rel ati vnoj stabi l - nosti i ve}oj demokraci -nosti sistema, odnosno pri hvatawu osnovni h postul ata mi ni mal ne i l i procedural ne demokraci je. Di zajni rawe opti - mal nog model a hori zontal ne ravni organi zovawa vl asti i real no pri - hvatqi ve partijske konf i guraci je jeste su{ ti nsko pi tawe pred koji m se nal aze gotovo sve postkomunisti -ke zemqe. Di l eme sa koji ma su suo-ene postkomunisti -ke zemqe danas jesu da l i opti rati za dvo i l i tro i l i vi { e-partijske si steme i koji model organi zaci je vl asti , odnosno i nsti - tuci onal ni aran` man pri hvati ti - da l i kl asi -an parl amentarni i l i pol upredsedni -ki i l i prezi denci jal ni . Odgovore na ove di l eme da}e vreme koje je, vi { e puta se pokazal o, najboqi sudi ja i tuma- i stori je.

Kqu-ne re-i : postkomuni zam, demokraci ja, vl ast, desni ca, l evi ca

Termin tranzicija je nova re- u savremenom nau-*nom* i politi-*kom* vokabularu, poput novih kovani-*ca* ili terminolo-*kin* jedinica nastalih dodavawem odgovaraju-*eg* prefiksa neo, post, kvazi ili pseudo kao { to su kvazi konstituci-*onal*izam, pseudodemokracija, postkomunizam, neoliberalizam ili posttrazi-*onal*izam. Uno-*ewe* termina tranzicija u postoje-*ci* izuzetno bogat terminolo-*ki* fond savremenih politi-*kih* nauka i wegova kolokvijalna i stru-*na* upotreba ne zna-*i* istovremeno i otkrivawe ili rasvetlavawe su-*ti*ne i doma-*aja* "fenomena tranzicija". Naprotiv, ne retko se mnogo toga, svesno ili nesvesno, prikriva i za terminolo-*ke* fasade nekog pojma. U ovom slu-*aju*, su-*ti*nska pi-tawa koja se name-*ju* glase: { ta pojmovno predstav-*qa* tranzicija, odnosno { ta u { ta i iz-*ega* prelazi, zatim, da li je ona generalna pojava i koji je polazni fundament tranzicije, odnosno koje su wene posl-*edi*ce i kakav je wen krajwi rezul-*tat* ili zna-*aj* za dru-*stvo*. Sva ova pi-tawa predstav-*qaju* "beta" nedovo-*lno* i stra-*na* po-*ca* savremene politi-*ke* kolokije i jo-*u* uvek "tra-*e*" relevantne odgovore. "Tranzicija ozna-*ava*, prema Pa-*u*, sam proces prelaska iz jednog u drugo dru-*stvo* stawe, mewawe evoluci-*vno* ili revoluci-*onarno* kompleksa dru-*stvenih* odnosa i -*ih* strukture jednog globalnog dru-*stva* kao i pretpostav-*eni* sadr-*aj* tog preobra-*ba* ali bez precizirawa wegove su-*ti*ne" (Pa-*u*, 1996: 10).

Koncepti desnice i Levi-*ce* u naj-*vi-*rem komuni-*kabil*nom i etimolo-*kom* smislu ozna-*avaju* prostornu metaforu za dva krajwa i deolo-*ka* poli-*ti-*kog po-*ca* koja odl-*ikuje* poli-*morfi-*lost i mul-*ti-*dimenzi-*onal*nost. Trazi-*onal*no shvatawe termina-koncepta desnice i Levi-*ce*, kao opre-*ni-*h i kontrapo-*zi-*ci-*oni-*h ideologija i pokreta, sadr-*i* si noni-*mno-*kolokvijalnu upotrebu za parti-*je* ili koal-*icije* parti-*ja* desnog i levog poli-*a*. U ovom radu terminolo-*ke* jedinice desnica i Levi-*ca* se upotrebl-*javaju* za ozna-*avawe* ideolo-*kin* pozicija parti-*ja* i parti-*jskih* blokova, odnosno kada se misli na i-*dej*ni i-*dentitet* odre-*ljene* parti-*je* ili koal-*icije*. "Desnica i Levi-*ca*, smatra Bobi-*o*, dva su opre-*na* termina koji se vi-*de* od dva veka obi-*no* koriste da bi se opi-*sao* kontrast i zme-*lu* ideologija i pokreta na koje je svet pode-*ljen* i koji su sami sebi u konfl-*iktu*, kako prema misli-*ti* tako i prema poli-*ti-*kom delo-*vawu*" (Bobi-*o*, 1997: 13).

Trazi-*onal*no znawe desnice i Levi-*ce* se osl-*awa* na i-*deji-*o bi-*pol*arnoj strategiji o-*uvawa* odnosno ru-*ewa* postoje-*eg* poli-*ti-*kog poretka. Ta di-*stink-*cija bi-*ugl*avnom odgo-*varala* di-*stink-*ciji povla-*eni-*h i potla-*eni-*h, kako dobro

prime}uje Di ver` e u svom delu "Demokratija bez naroda". Daqe, u okvi ru tradi ci onal ne desni ce i Levi ce mogu se jasno uo-iti i razlikovati ekstremni i umereni elementi ili struje. Levi ekstremisti bi bili revolucionari koji se zal a` u za radi kal nu "jedno--insku" promenu postoje}eg politi -kog poretka nasi lnim putem, dok bi umerenu Levi cu -inili re-formisti koji , opet, smatraju da se postoje}i politi -ki re` im i dru{ tvo mogu promeniti evol uti vni m putem i ni zom sukcesi vni h reformi . Na tradi cionalnoj desnici se, pak, mogu uo-iti razli ke u zavi snosti od toga kako i koji m intenzi tetom treba brani ti odnosno o-uvati postoje}i poredak i status quo. Ul trakonzervativci smatraju da poredak treba brani ti u ce-ll ni svim raspol o` ivi m sredstvi ma, ako treba i si lom, dok umerena desni ca, odnosno umerenokonzervativci zastupaju tezu da treba pomalo popu{ tati u si tni cama i odbaci vati nepotreban bal ast, ali sa-uvati su{ ti nu. U ovom teorijskom i nterpretati vnom okvi ru politi -ki centar bi obuhvatao umerene elemente-struje obe strane, tako da se mogu identi fikovati dva centra: desni i Levi . Upravo "veza ili savez centara" - desnog centra i Levog centra daje koal ici onu vl adu "bara" (barre) koju -ine koagul isane partije ili blokovi partija desno-centristi -ke i Levo-centristi -ke provenijenci je. Ako se, daqe, po}e od Di ver` eovog stava da politi -kom borbom domi ni ra strategija "desni ca proti v Levi ce" koja je, danas, u osnovi blokovsko-koal ici ona i ako u tom politi -kom antagonizmu domi ni raju i deje reformni zma ili revol uci je, odnosno ul tra-konzervativi zma ili umereno-konzervativi zma, onda se mogu identi fikovati -etiri osnovne politi -ke strategije: eks-tremna desni ca, umerena desni ca, reformisti -ka Levi ca i revol uci onarna Levi ca. Al ijanse i zme}u ovi h osnovni h ten-denci ja i strategija ne uspostavqaju se na i stovetan na-in u svakoj zemqi i u svakoj epohi . Na ekvi di stanci od oba kontra-pozi ci ona politi -ka pol a nal azi se centar ili centri sti -ka al ijanse. Kada govori o stepenu dru{ tvene i ntegraci je odnosno dezi ntegraci je i korespondentnom ti pu politi -kog si stema, Di ver` e posebno nagla{ ava da bi total na dezi ntegraci ja dru{ tva i potpuno odsustvo bazi -nog dru{ tvenog konsenzusa odgovaral i nekom obl i ku revol uci onarnog stawa u kome bi se model i rao i Legi ti mi sao autori tarni re` im bi lo Levi ce bi lo desni ce. Slabi konsenzus i fra` il ni politi -ki kompromi s vode ka pl ural i sti -koj demokrati ji ni `eg stepena koja se zas-ni va na centri sti -koj politi ti ci . Najzad, jaki dru{ tveni i na-ci onal ni konsenzusi vode ka etabl i rawu autenti -ne pl ural i s-ti -ke demokrati je koja omogu}ava gra}ani ma-bi ra-i ma da rel a-

ti vno sl obodno opti raj u za l e v i c u i l i d e s n i c u (D i v e r ` e, 1968: 220).

Ovaj kratak i storijski i analitičko-deskriptivni osvrt na projektovani model tradicionalne partijsko-bi narne geografije je bio neophodan radi dejnog reprofili rawa i političkog pozicijoni rawa moderne desnice i moderne leveice. Ono što je zajedničko i za tradicionalni i za moderni partijski deološki binom jeste prisustvo radikalnog ekstremizma koji nosi u sebi snažne crte antidemokracije, antikonstitucionalizma, pseudoreformizma i ultranacionalizma bilo da dolazi s leva ili s desna. Bitno obelježje svakog oblika politički radikalnog ekstremizma odnosno neoradikalizma i radikalne politike upravo jeste anti-prosvetiteljstvo, a naročito tzv. iracionalno ili religiozno-vitalističko anti-prosvetiteljstvo. I za ekstremnu desnicu i za ekstremnu levicu zajedničko je "antidemokracija kao radikalna negacija demokracije" (Bobić, 1997: 38).

Di j ad n o s h v a t a w e h o r i z o n t a l n e d i m e n z i j e p o l i t i k e, o d n o s n o p a r a " d e s n i c a - l e v i c a " p o d r a z u m e v a p o s t o j a w e o d g o v a r a j u } i h i d e o l o g i j a k o j e p r i p a d a j u i l i j e d n o m i l i d r u g o m p o l i t i - t i - k o m p o l u . T a k o , n a n i v o u i d e a l n i h t i p o v a , d e s n i i d e o l o { k i s p e k t a r o b u h v a t a t r a d i c i o n a l i z a m , k o n z e r v a t i v i z a m i f a { i - z a m k a o r a d i k a l n u d e s n i c u , d o k s e l e v a d o k t r i n a r n a l e p e z a p r o t e ` e o d n a u - n o g s o c i j a l i z m a d o a n a r h o - l i b e r a l i z m a . K l a s i - n a i d e o l o g i j a l i b e r a l i z m a p r i p a d a i d e s n i c i i l e v i c i u z a v i s n o s t i o d k o n t e k s t a i n a - i n a p o s m a t r a w a . U i s t o r i j i o v o g a v e k a f a { i z a m i k o m u n i z a m s u p r e d s t a v q a l i v e l i k u a n t i t e z u i z m e | u d e s n i c e i l e v i c e j e r k r i t e r i j u m p o k o m e s e r a z l i k u j e j e d n a l e v i c a o d j e d n e d e s n i c e n e k o i n c i d i r a u p o t p u n o s t i s a o n i m u o s n o v i k a d a s e r a z l i k u j u e k s t r e m i s t i - k o k r i l o o d o n o g u m e r e n o g . U p o l i t i - k o j p r a k s i f a { i z a m i k o m u n i z a m s e u z a - j a m n o i s k q u - u j u b e z o b z i r a n a z a j e d n i - k o g n e p r i j a t e q a - d e m o k r a t i j u , k o j a s v o j i m p r a v i l i m a i p r o c e d u r a m a d o z v o q a v a i d e s n i c i i l e v i c i d a s e m e | u s o b n o k o m p e t i r a j u i s m e w u j u u r e d o v n i m i z b o r n i m c i k l u s i m a . O n e { t o j e z a j e d n i - k o i i m a n e n t n o i f a { i z m u i k o m u n i z m u j e s t e d o v o | e w e " k a r a k t e r i s t i - n i h c r t a i d e o l o g i j e d o e k s t r e m n i h k o n s e k v e n c i i u p r a v o t o i h - i n i d o k t r i n a r n o n e p o m i r q i v i m i p r a k t i - n n o i n k o m p a t i b i l n i m " (B o b i ć , 1997: 45).

Mul t i - i d e o l o { k i k o l o r i t
p o s t k o m u n i s t i - k i h s i s t e m a

Savremena postkomunistička desnica i levica u isto-no-

evropskom i jugoslovenskom političkom prostoru nalaze se u procesu "dovršene" demokratske tranzicije i relativne konsolidacije političkog poretka. Ali, sve prisutnija deološki zacija politike, prisutnost i deo kraju i storije (Fukujama, 1989) ili kraju i deološki (D. Bel, 1990) nameću neka nezaoobilazna i otvorena pitanja ili dileme. Tako, neku vrstu dileme ili polemičnog stava iznosi Milan Bodrijar u svom delu "Savršeni zločin". Zastupajući stav o skeptičizmu čudi prema politici i o-uvawfikciji je političkog prostora on zaključuje da je još 1968. na "radi kalnoj i ntel aktualnoj ravni" obavljena analiza suprotnosti desno-levo. Bodrijar smatra da se još od tada zna da nema ni desnice ni leve, ali da nikada nisu izvučene odgovarajuće konsekvence iz toga. Politička se mora, smatra on, reprogramirati na novim temama na koji ma nema više razlikovanja između desnog i levog. U skladu sa tim i sledeti pitanje: ako se tranzicija shvata kao nestanak leve i deo, da li ona nužno podrazumeva promenu ideološke, odnosno može li se govoriti o trijumfu desne ideološke u postkomunizmu; ako je u prvom demokratskom nletu desni vektor oduvao stare jednopartijske i monoidološke rešime, zna li to da je desnica definitivno odnela i storijisku pbedu nad levičom; može li se govoriti o tranziciji desnice i leve, uopšte, da li desnica i levičacija uvek postoje. Ova komparativna analiza je usmerena na eksplijaciju i prospekciju ideološkog mozaike postkomunističke demokratije, odnosno modela postkomunističke ideološke arhitektonike. Na napred postavljena pitanja pokušaju da, u redovima koji sledi, ponudim barem neke odgovore, dam lišne opservacije i donekle rasvetlim binarni ideološki sistem u zemljama postkomunizma i posebno u Jugoslaviji.

U gotovo svim postkomunističkim demokratijama prisutna je oštra bipolarizacija na desnicu i levicu, dok je politički centar, bez kojeg nema stabilne demokratije, pomeren na marginalne i storijske pozornice. Jaki prezidencijalni i semiprezidencijalni sistemi u zemljama postkomunizma predstavljaju neku vrstu supstituta za nepostojeći politički centar.

Ako se prihvati teza da stabilna i efikasna demokratska država poiva na političkom centru kome podjednako gravitiraju i nacionalizam i liberalizam, može se premetiti da u postkomunističkim sistemima postoji latentan sukob između nacionalnog i liberalnog.

Partije liberalne provenijencije i drugi nosioci liberalnih političkih i deo u postkomunističkim zemljama i zjednaavaju, svesno ili ne, nacionalizam sa totalitarnim i vice

versa, { to za posledicu ima podelu političkog prostora na desnicu i levicu, a na u{trb političkog centra.

Liberalizam kao politička doktrina i ideologija, pokret i praksa odneo je istorijsku pobjedu u svetskim razmerama zato { to je svojom u-ewem anti-cipirao "kraj istorije svih utopija i po-etak istorije bez normativnih ideja". Uo-avaju}i da se iza podela na desnicu i levicu krije borba dve utopije sa različitim ideolo{kim konotacijama, postkomunistička i intelektualna elita dosledno apstinirala od aktivne političke partiicipacije. Razlogi motiva takve pasivnosti treba tra`iti u nepostojavu koherentnog i jakog političkog centra koji bi svojom ravnote`om nacionalnog i liberalnog bilo relativno prihvatljiva politička opcija. U krajnjem slu-aju, prihvatljiva je i levi i li desni centar, ali ni kako klasična desnica i li levića. Ergo, jedan od bitnih preduslova za uspostavljanje stabilne i u pravom smislu liberalne demokratije odnosno pluralističkog poretka u postkomunističkim zemljama jeste postizanje konsenzusa liberalnih političkih snaga o tome da nacionalni interes podrazumeva sveukupni dru{tveni progres, pri vredni prosperitet, autonomnost političkog odlučivanja i kulturno-tradicionalnu samobitnost. Tek nakon ispuwawa ovih uslova otkloni}e se svaka opasnost od eventualne pojave postkomunističkog totalitarnog ukqu-uju}i i wegovu opasnost u vidu superprezidentskih i semi-prezidentskih sistema vlasti. Dakako, put ka prevladavanju ovih autoritarnih i nedemokratskih tendencija i pojava, volens nolens, po-iwe od stabilnog političkog centra.

Uticaj izbornog sistema na idejno profili sawe političkih partija

Polemičke koje se danas vode o prednostima i manama ve}i nskog odnosno proporcionalnog izbornog sistema i wihovog uticaja na partijski re{ef i ideolo{ki mozaik jesu koliko aktuelne toliko i otvorene za nove pro i kontra argumentacije. Komparativno-istorijska i analitička istra`ivanja izbornih i izbornih sistema mogla bi se, krajnje simplifikovano, svesti na maksimum da "dok proporcionalni i zborni sistem proizvodi paralizuju, ve}inski proizvodi katalizu". Naime, ve}inski i zborni sistem favorizuje velike političke blokove i partijske koalicije i podstiče stvaranje bipolarnih partijskih scena, odnosno proizvodi dvopartijski ili bi-ideolo{ki sistem vlasti. Ve}inski sistem vodi ne samo stvaranju stabilnijeg i produktivnijeg partijskog sistema ve} i etabliranu i

funkci oni sawu i deol o{ ki f l eksi bi l ni ji h, demokratski ji h i transparentni h parti ja. Nasuprot tome, proporci onal ni izborni si stem podsti ~e ne samo f ragmentaci ju parti jskog si stema i devol uci ju ve} i h parti ja, ve} i ve} u i deol o gi zaci ju, "mi sti ~nost" i bi rokrati zaci ju parti ja. Ve} i nska demokrati ja podrazumeva rel ati vno stabi l nu i efi kasnu vl adu ~iji je mandat vezan ugl avnom za trajawe posl ani ~ki h mandata. S druge strane, ve} i nski i zborni si stem omogu}ava znatno l ak{ e f ormi rawe, agregaci ju i artikul aci ju poli ti ~ki h strategi ja i i deol o{ ki h ori jenti ra, odnosno bi tno uti ~e na parti jsko i deol o{ ku bi pol ari zaci ju. I dejna bi f urkaci ja parti jskog pej za` a ol ak{ ava bi ra-kom tel u da opti ra za jednu ili drugu poli ti ~ku strategi ju odnosno jednu ili drugu poli ti ~ku parti ju-f ormaci ju. Ve} i nski si stem u dva kruga je efi kasan na~i n za desti l i sawe parti jske scene. U Francuskoj je, na pri mer, zahvaquju}i takvom si stemu, Le Penov Naci onal ni f ront tradi ci onal no bezna~ajna snaga u parl amentu. U I tal iji zadr`ava we kvote proporci onal nosti omogu}ava neoreformi sani m komuni sti ma da zadr`e ul ogu "ometaju}eg tre}eg".

Koegzi stenci ja proporci onal nog izbornog si stema i semi prezi denci jal i zma, kao { to je slu-aj u Srbiji , proi zводи proti vure~an uti caj na "pol i ti ~ku okol i nu" i cel okupan ustavni poredak. Pol upredsedni ~ki si stem podsti ~e grupi sawe parti ja u dve koal i ci je i l i dve parti je i ti me ja~a tendenci je ka dvoparti zmu, dok proporci onal ni izborni si stem obezbe|uje postojawe mul ti parti zma. U~i nak ovi h dveju i nsti tuci ja - semi prezi denci jal i zma i proporci onal nosti - na ostvari vawe bazi ~nog konsenzusa je, tako|e, kontradi ktoran: prezi denci jal i zam i manentno podsti de ekstremnu pol ari zaci ju jer na pred sedni dki m i zbori ma stvara apsolutne gubi tni ke i dobi tni ke, a proporci onal ni si stem obezbe|uje pretpostavke za kompromi se i zme|u svi h rel evantni h poli ti ~ki h snaga.

Proporci onal ni izborni si stem najverni je odsl i kava i zra`enu voqu bi ra-kog tel a raspodel om posl ani ~ki h mandata u srazmeri sa osvojeni m brojem gl asova. Ti me { to proi zводи f ragmentiran parti jski i parl amentarni si stem, proporci onal ni metod reprodukuje i parti jski i zrazi to heterogenu i nestabi l nu koal i ci onu vl adu ~iji se mandat, odnosno opstanak re{ava na ni vou efi emerni h poli ti kantski h poga|awa u koji ma naj~e} e patuqaste posl ani ~ke grupi ce i "kanabe" parti je, poput jezi ~ka na vagi , i maju odl uduju}u re~. Na evropskoj l evi ci proporci onal an i zborni si stem uvek je ocewi van kao si noni m pravi ~nosti i demokrati ~nosti , navodno zato { to je u parl amentu verno odsl i kavao i zra`enu voqu bi ra-kog tel a.

Levića je početkom ovog veka posebno favorizovala proporcionalni izborni sistem jer joj je omogućavao da, kao narastajućoj političkoj snazi, uđe u parlament i osvoji poslaničke mandate. Boreći se od početka protiv većiškog sistema, Levića je smatrao da je takav sistem u osnovi reakcionarni elitistički jer se wi me onemogućava izbor koherentnog programa i političke partije koja ga zastupa, već se biraju ljudi kao pojedinci koji zastupaju lokalne interese svoje izborne jedinice, a ne interese društva u celini. Praksa i vreme, međutim, pokazali su nešto drugo. Gabriel Almond smatra da većiški sistem ne može postojati u svakom društvu jer je takav sistem izraz i dokaz razvijenosti društva. Suprotno pretpostavci da većiški sistem stvara biopolarno društvo, u stvari, već stvoreno razvijeno biopolarno društvo stvara većiški sistem. Podela koje su postojale na desničarima i Levićanima su formirane izbornim sistemom (Almond, 1974: 145).

Desničarima i Levićanima u Jugoslaviji

Napred navedene teorijske opservacije omogućavaju relativno valjdu empirijsku analizu i deološke platforme političkih partija u Jugoslaviji. Relevantne partije koje dominiraju i aktivno deluju na jugoslovenskoj političkoj pozornici ne mogu se jasno i deološki identifikovati ni ti klasifikovati kao partije desničarima i partije Levićana. Nedovoljno i deološki profilisanosti partija doprinosi nepostojanje neophodne korespondencije između partijske i socijalne strukture, odnosno nedovoljna sedimentiranost partijskog pejzaža u socijalno-klasnoj bazi društva. O tome će biti više reči kasnije. Političke partije u svojim programima i praktičnom delovanju sadrže elemente i leve i desne političke opcije tako da taj deološki hibrid u velikoj meri komplikuje partijsku scenu kako iznutra tako i spolja. S obzirom da partijska topografija u Jugoslaviji još uvek nije demokratski strukturirana i socijalno etablirana u društveni politički sistem, teško da bi se mogla izvesti neka striktna klasifikacija partija u smislu da jedna partija zastupa jednu a druga partija drugu deološku orijentaciju ili političku strategiju. U jednoj istoj partiji se mogu naći i leve i desne ideje, a ne retko zajedno deluju i desničarsko krilo i frakcija Levićana. Stepens ostvarenje konvergencije i koegzistencije dveju strujanja ili deoloških frakcija određuje i stepen unutarpartijske stabilnosti i kohezivnosti partija. Za razvrstavanje partija po liniji desničarima-Levićanima potrebno je fokusirati odre-

lene stajne ta-ke i li di leme kao { to su, na pri mer, soci jal no pi tawe, pi tawe obl i ka vl adavi ne - republ i ka i li monarhi ja, naci onal no pi tawe, pi tawe dr` avne i li pri vatne svoji ne, i li , pak, odnos parti ja prema me|unarodnoj zajedni ci .

Partijski si stem u postkomuni sti -ki m zemqama je veoma razli -i to i dejno konci pi ran i strukturno di zajni ran take da, reci mo, partijski si stem koji je formi ran u ^e{ koj i Sl ova-- koj i de po l i ni ji desni ca-l evi ca, dok su se parti je u ostal i m i stodnoevropski m zemqama i Jugosl aviji razli koval e pre sve ga po na~i nu treti rawa naci onal nog pi tawa. Upravo na toj l i ni ji gra|ani -naci ja pol i ti -ke parti je su zauzi mal e svoje po zi ci je i dobi jal e i li gubi le gl asove. Uvi dom u i novi rane pro grame rel evantni h parl amentarni h parti ja, pokazal o se, po neki m anal i zama, da je Soci jal i sti -ka parti ja Srbi je (SPS) ek stre mno l eva, dok je Srpska radi kal na stranka (SRS), po odnosu prema naci onal nom pi tawu, ul tra-desna parti ja, al i kako se zala` u za soci jal ni egal i tari zam nagi wu umerenoj l evi ci . Me|uti m, radi kal i sebe smatraju umerenom desni com zato { to se, kako vel e, "bore demokratski m sredstvi ma, ne rade ni { ta napre-ac, ni kada ni su juri { al i na pol i ci ju, televi zi ju i zala` u se za proveru pol i ti -kog raspol o` ewa na bi ral i { - ti ma" ([e{ eq, Pol i ti ka, 1994). U programu Demokratske stranke se ka` e da je to moderna, gra|anska narodna parti ja l i beral ne ori jentaci je koja sebe vi di u pol i ti -kom centru. Od desni ce Demokratska stranka preuzi ma uva` avawe naci onal ne i stori je, bri gu za porodi cu kao osnovu gra|anskog si stema vrednosti , program ekonomskog razvoja i tr` i { ne konkurenci - je a od l evi ce - bri gu za si roma{ ne, sl abe i soci jal nu sol i darnost. U osnovi , Demokratska stranka se mo` e odredi ti kao l i beral na parti ja desnog centra. S druge strane, Srpski pok ret obnove (SPO) i ma el emenata konzervati vne parti je budu}i da i nsi sti ra na rel i gi oznom tradi ci onal izmu i monarhi zmu, al i i ma i frakci ju koja vu~e ka naci onal izmu { to joj daje obel e` je desni ce, a tu je i kri lo umereni jeg centra. Prema nap red navedeni m meri li ma, osi m naci onal nog pi tawa, u Crnoj Gori su Demokratska parti ja soci jal i sta (DPS) i Soci jal demokratska parti ja (SDP) umereno l eve, a Narodna stranka, Li beral ni savez i Srpska radi kal na stranka (SRS) umereno desne.

Unutarpartijska bi furkaci ja i nteresa i opredel ewa, odnosno koegzi stenci ja desni h i l evi h el emenata bi tno uti -e na programski sadr` aj, pol i ti -ku pl atformu i akti vnost parti ja. Op{ ta i nsufi ci jenci ja demokratskog potenci jal a dru{ - tva i pol i ti -kog poretka, i deol o{ ki dual i zam, negde i ekl ek-

ti cizam, u vel i koj meri proizvodi hari zmatko-kl i jentel i s-
 ti -ke i personal i sti -ko-autori tarne parti je. Svojevrsnoj re-
 produkci ji "cezaropapi sti -ki h" parti ja u na{ em pol i ti -kom
 ambijentu dopri nosi i podani -ko-autori tarni tip pol i ti -ke
 kul ture i "rajanski " mental i tet srpskog naroda. Pri sutna i de-
 ol o{ ka konfuzi ja pogoduje op{ toj pol i ti -koj kl i mi i i de na
 ruku partijski m l i deri ma koji , kompi l i rajuj}i razl i -i te i de je
 i pol i ti -ke opci je, ve{ to mani pul i { u kako partijski m -l ans-
 tvom tako i bi ra-ki m tel om. Uostal om, kormi lati parti jom
 uzburkani m tal asi ma opasni h pol i ti -ki h voda nosi latentnu
 opasnost da se dodi rom povr{ i ne, poput ameri -kog basi l i ska,
 stvore podvodne "lagumske" { upqi ne koje mogu i zdr` ati par-
 tijski "tovar", al i ne retko te podvodne i nevi dq i ve hri di od-
 vuku parti ju sa weni m i deol o{ ki m prtqagom u mutne poli-
 ti -ke dubi ne.

Posmatraju}i aktuel nu partijsku scenu Srbi je mogu}e je
 i denti f i kovati nekol i ko pol i ti -ki h opci ja na desnom i de-
 ol o{ kom pol u: neol i beral nu i l i umerenu desni cu, ekstremnu
 desni cu i l i desni radi kal i zam i tradi ci onal no-konzervati vnu
 desni cu, dok l evi i deol o{ ki spektar obuhvata umerenu l evi cu
 i ekstremnu pseudo-l evi cu "novokomponovanog" bi zni sa. Pre-
 ma i skazi ma ovda{ wi h "l evi -ara", l evi i zborni bl ok treba da
 bude sastavqen od svi h oni h koji i maju "patri otska, demokrat-
 ska i progresi vna oprededqewa". I z ovog stava jasno se uo-ava
 i deol o{ ka si nkreti -nost, nedosl ednost pa i i dejna konfuzi ja
 na l evom pol i ti -kom pol u. Anal i za dosada{ wi h i zborni h rez-
 ul tata, pol i ti -ki h parti ja koje gravi ti raj u sredi ni i zme| u
 l evog i desnog pola i deol o{ kog i programskog oprededqewa,
 pokazuje da su parti je centra osvojile 10% bi ra-kog tela.
 Bi tka za pol i ti -ki centar i osvajawe i l i "zaposedawe" { to
 ve}eg prostora u centru tek predstoji . Taj "partijski juri { " se
 o-eku je kako s l eva tako i s desna. U uslovi ma op{ teg osi-
 roma{ ewa gra| ana kada vel i ki broj wi h zavi si od dr` ave,
 svaki desni program neol i beral i zma jasno poru-uje penzi one-
 ri ma, nezaposl eni ma i ostal i m soci jal no ugro` eni m katego-
 ri jama { to i h mo` e -ekati u slu-aju pobede desni ce. Krajwi
 modal i teti l evi ce -egal i tari zam i desni ce - l i beral i zam
 pretrpeli su relati vni neuspeh na na{ oj pol i ti -koj sceni .
 Ako pol i ti -ki centar bude ja-ao sl abi }e pol ovi { to ne zna-i
 da se u bl i skoj budu}nosti i deol o{ ko kl atno ne mo` e ponovo
 "zawi hati " i l i previ { e l evo i l i previ { e desno.

Parti je koje su do ju-e obe}aval e brze promene odustaju
 od radi kal ni h i prokl amovani h zahvata { to je pouzdan znak da
 se bi ra-ko tel o okre}e ka parti jama soci jal demokratske ori-

jentaci je. U posledwe vreme u izjavama lidera, doskora, partija sa izrazi to nacionalnim, mo` da i nacionalisti -kim predznakom, mo` e se -uti kako su wihove partije na umerenoj desnici i desnom centru. Savremeni partijski pejza` pokazuje sve vi{e odlike i tendencije dihotomne kompozicije političkog univerzuma. Postojawe i delovawe dve velike, mawe-vi{e, kompaktne blokovske koalicije ili alijanse jeste izraz ne samo potrebe i deolo{kog ujedi wawawa ve} i posledica relativno agregirane ali nedovoljno jasno artikulirane i interesne strukture dru{tva. Mogu}nost i po`eqnost izvesnog debalansa nastupaju}e partijske arhitektonike nagove{tavaju odre}eni signali i impulsi koji se lociraju izme|u desnog i levog bloka. Blok političkog centra (barre) bi inkorporirao u sebe kako partije centra-centar take i partije desnog i partije levog centra. Take bi trijadna partijsko-blokovska scena dobila na dinamici, atraktivnosti i nezvesnosti, ali bi, svakako, doprinele a i reducirawu aktuelne ekstremne polarizacije koja predstavlja konstantnu pretwu potencijalnog konflikta. Uostalom, raspolo`ewe biraa-kog tela, usloveno op{tom kriptom dru{tva i sve ve}im socijalnim razlikama, kao i nedovoljna i dejna modeliranost partijske scene, nagove{tava da }e u dogledno vreme političko-klatno sve vi{e oscilirati od desnog do levog centra i vice versa, a ne od desnice do levice odnosno od krajwe levice ka krajwoj desnici. Socijalno-ekonomska gibawa u dru{tvi i nekonzi stentnost glavnih aktera na političkoj sceni vode stvarawu partijskog amalgama koji }e obuhvatiti i umerenu levicu i umerenu desnicu, i istovremeno te`iti izvesnom balansi rawu malih amplituda unutar političkog centra.

[to se ti-e i reg idejnog horizonta ili političke filozofije, gotovo sve političke partije boluju od hroničnog nedostatka idejne profiliranosti. U`eqi da pokrije {to {i ru idejnu platformu i animira {to ve}i broj simpatizera i bira-a, Socijalistička partija Srbije (SPS) donekle gubi svoj ideate{ki orijentir i identitet, te -estolavira izme|u krajwih ta-aka leve ortodoksije ili levog radikalizma i pragmatškog relativizma odnosno kowuktornosti političkog i izbornog tri`ita. Teze o bipolarnoj političkoj sceni u Srbiji zasni vaju se na pretpostavci o postojawu umerene levice uz pol desnog centra. Me|utim, Socijalistička partija Srbije (SPS), koja va`i za prirodnog kandidata za tu ulogu, za sada je, u skladu sa napred navedenim, dalje i od umerenosti i od levog, jer preovla|uje mi{eqewe da je re- o radikalno anti demokratskoj partiji bez ikakvog jasnog i deolo{kog usme-

rewa. S druge strane, u vreme post-pluralističkog {oka kada je trebalo o-ekivati dinamiku, racionalnost i modernost razvojnopolitičke strategije, mnoge od opozicionih partija su suviše tradicionalistički i monarho-nacionalistički okrenute. U vreme masovnog osiromašavanja i sve većeg socijalnog jaza, veliki deo opozicionih partija, -inise, još uvek zagovarai dealizovanu varijantu neoliberalizma boćere}i neokonzervativizma, koji u takvom vidu ne postoji i nefunkcionisenu razvijenzemljama parlamentarne demokratije.

U skladu sa sveprisutnijom socijalno-ekonomskom i politikom bipolarizacijom društva koje postaje sve više anominopotentijalno vrlo implzivno, pojavuju se anahronopolitički retrogradne i dejetendencije koje sa sobom nose peatvene političke apokatastaze i besmislenedivinizacije ličnosti. Moglo bi se reći, na kraju, da prisustvujemo procesu pseudo-pluralizacije ili kvazi-pluralističke demokratizacije društva koji vodi naglaćenom demagoškim i manipulativnoj ideologiziranosti političkog `ivota. Drugim rečima, ideološke fikcije o levičima, desničima i centru postaju kristalno jasne ako se sagleda prava priroda političkog sistema, odnosno shvatiti suština i namenu funkcionišavopolitičkih institucija i dr`ave uopšte.

LI TERATURA

1. Almond, Gabriel: **Comparative politics today**, ed., Little Brown and Co., Boston, 1974.
2. Bobio, Norberto: Desničima i levičima, Narodna knjiga - CID, Beograd - Podgorica, 1997.
3. Bobio, Norberto: Budućnost demokratije, Filip Višić, Beograd, 1990.
4. Bobio, Norberto: **Democracy and dictatorship**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1989.
5. Di ver`e, Moris: Demokratija bez naroda, Rad, 1968.
6. Di ver`e, Moris: Uvod u politiku, Savremena administracija, 1966.

Zoran Krstić, Beograd

THE RIGHT AND THE LEFT IN POST -COMMUNIST COUNTRIES

S u m m a r y

The post-Communist democracy is marked by an insufficiently diversified and ideologically unestablished party system. The presence of different ideological orientations, often artificial and contradictory yet necessary amalgams, points to the lack of social differentiation of post-Communist societies and to the fluidity, i.e. inconsistency of the electoral body. The post-Communist ideological "fan" includes a number of variants or modalities of the left as well as of the right political option. A certain ideological confusion, considerably stimulated by political *Ö*lites and oligarchies themselves, produces an unstable and nonfunctional political system which gives rise to a latent but disturbing crisis of the order and the state. Invigoration of the political center will lead to the weakening of the left and the right extremes, i. e. it will deradicalize politics and the electoral body; on the other hand, creation of some centralistic alliance will lead to a relative stability and more prominent democratism of the system which will involve acceptance of the fundamental postulates of the minimal or procedural democracy. Designing of an optimal model of horizontal organization of authority and a really acceptable party configuration is an essential question which bothers all post-Communist countries. These countries are encountered with a number of dilemmas, such as whether they should opt for two-, three-, or multi-party systems, which model of authority organization, i. e. institutionalized arrangement should be accepted - classical parliamentary, semi-presidential or presidential. Time, which proved to be the best judge and interpreter of the history, will bring the answers to the above dilemmas, as it has done many times before.

Key words: Post-communism, democracy, authority, the Right, the Left.